

Основи малого бізнесу

Урок № 30 група 32 1.04

Тема уроку. Форми спільного підприємництва.

План вивчення теми.

1. Сутність і структура вільних економічних зон.
2. Технополіси та досвід їх створення у розвинутих країнах.
3. Сутність та особливості реєстрації офшорних компаній.
4. Спільні підприємства та їх правовий статус.

1. Сутність і структура вільних економічних зон

У 2006 р. у світі існувало понад 800 вільних економічних зон (ВЕЗ), на які припадало 8% загального світового торгового обороту. 500 вільних зон пільгового заохочення експорту знаходяться в 60 країнах з обсягом експорту 20 млрд. дол. і 4 млн. зайнятих працівників. За 10 років приріст обсягів продукції у них становив 7—10%. У країнах, що розвиваються, нараховують приблизно 300 ВЕЗ. Тут зайнято майже 3 млн. осіб, а експортний прибуток становить майже 15 млрд. дол. ВЕЗ поширені в США та індустріальних країнах Тихоокеанського регіону: Південній Кореї, Тайвані, Сінгапурі, Гонконзі та ін. Серед країн, що розвиваються, найбільше вільних економічних зон у Мексиці, Шрі-Ланці, Ямайці, Тринідаді і Тобаго, Гані, Об'єднаних Арабських Еміратах. Вільна економічна зона — форма організації господарської діяльності на певній частині території країни, в межах якої встановлюються особливі правила економічної діяльності. ВЕЗ прискорюють розвиток окремих регіонів і економіки країни загалом, підвищують ефективну зайнятність населення, рівень життя, сприяють встановленню тісних економічних зв'язків між країнами тощо. Для інвесторів вигода від ВЕЗ полягає у зменшенні витрат на робочу силу, сировину, енергоносії та ін.

На території ВЕЗ діють пільгові податки, митні, валютно-фінансові та інші відповідні умови діяльності як національних, так і зарубіжних суб'єктів підприємництва. Метою створення ВЕЗ є залучення іноземних інвестицій, створення нових робочих місць, освоєння та впровадження у виробництво прогресивних технологій, збільшення виробництва товарів на експорт і для потреб внутрішнього ринку, розвиток ринкової інфраструктури, обмін передовим управлінським досвідом та ін. У міжнародній практиці нараховується понад 20 різновидів ВЕЗ: митні, безмитні, експортні, виробничі, зовнішньоекономічні тощо. Вони можуть бути як комплексними, так і певного функціонального типу — транзитні, банківські, туристичні та ін.

Безмитна зона — виділена частина митної території держави для вільного і безмитного ввезення і вивезення ноземних товарів, що зберігаються на складах обмежених або необмежених строк і після розфасування, пересортування і перероблення пропонуються на внутрішній ринок країни з оплатою мита або вивозяться за кордон. Користування цими вільними зонами дає змогу бізнесменам відкласти реалізацію товарів до підвищення на них попиту (відповідно й цін), демонструвати продукцію потенційним оптовим покупцям, доробляти її з метою подальшої сплати мита меншого розміру. Безмитні зони в основному розташовані на перетині міжнародних транспортних шляхів (наприклад, безмитна зона в Угорщині на межі з Україною в регіоні переходу Чоп). В умовах України такі зони можна створити на території Закарпаття, Одеської області, Азовського регіону, Криму.

Експортними зонами називають БЕЗ, діяльність яких спрямована на виробництво товарів на експорт, тобто для зовнішньої торгівлі.

Діяльність імпоротно-промислових зон зорієнтована на насичення ринку в межах держави, де вони розміщені, сучасними товарами, забезпечення країни новою технікою і ноу-хау в галузі управління.

Промислові зони об'єднують підприємства з національним, іноземним і спільним капіталом, розташовані на території однієї країни. Така вільна зона не ізольована від іншої території. Персонал підприємств мешкає в населених пунктах, що прилягають або розташовані безпосередньо близько до неї. Управління такою зоною і її обслуговування

здійснюються вільно утвореною державною інвестиційною організацією або спільним підприємством, затвердженим місцевими іноземними фірмами.

Зони страхових і банківських послуг створюються з метою зміцнення окремих галузей економіки, надання додаткових пільг у країнах страхового і банківського бізнесу.

Зони технологічного розвитку створюються на основі чинного науково-технічного потенціалу держави, де розташована БЕЗ, за участю іноземного капіталу і використання прогресивного устаткування, ноу-хау, іноземного менеджменту, закордонного комерційного і маркетингового досвіду.

У вільних торговельних зонах створюється пільговий експортно-імпортний режим для перевезення, оброблення і зберігання вантажів тощо. Складовими таких зон є вільні порти, безмитні склади, транзитні зони тощо. В Україні перший вільний порт було створено в Одесі у 1817 р. Такі порти, як правило, перетворювалися на вільні економічні зони. У країнах з різним рівнем розвитку економіки БЕЗ створюють з різною метою. У розвинутих країнах — передусім для сприяння національним компаніям у виході на зовнішні ринки збуту та розширенні їх. У слаборозвинутих — з метою залучення іноземних інвестицій і водночас передових технологій тощо. Завдяки створенню таких зон пільгові умови їх діяльності в деяких країнах поширюються на розташовані поблизу регіони та окремі підприємства, а певні їх типи та різновиди починають частково виконувати функції більш розвинутих. Прийнятий в Україні Закон «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 р. став правовою основою для розбудови спеціальних економічних зон (СЕЗ). Цей закон визначає порядок створення і ліквідації та механізм функціонування спеціальних (вільних) економічних зон на території України, загальні правові, економічні основи їх статусу, а також єдині правила регулювання відносин суб'єктів економічної діяльності зон з місцевими органами, органами державної виконавчої влади.

Законом офіційно визначено поняття спеціальної (вільної) економічної зони як частини території України, де встановлюється і діє спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування законодавства України. Подібне узагальнене визначення уточнюється переліком різних типів зон. Зокрема, законом виділяються спеціальні митні, комплексні виробничі, туристично-рекреаційні, страхові, банківські та інші різновиди СЕЗ. Окремі зони можуть також поєднувати в собі функції, властиві різним типам спеціальних економічних зон, і визначення їх буде відповідно трансформуватися.

Відповідно до закону, метою створення спеціальних (вільних) економічних зон є залучення іноземних інвестицій, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для забезпечення виробництва, експорту товарів та послуг, поставок на внутрішній та зовнішній ринки високоякісної продукції. Пріоритетним напрямом цієї діяльності є також залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, створення інфраструктури ринку, поліпшення використання всіх видів ресурсів: природних, трудових, фінансових.

Суб'єкти бізнесу, які діють на території спеціальної (вільної) економічної зони, здійснюють економічні зв'язки з поза зонними підприємствами з матеріально-технічного постачання, реалізації продукції, надання та отримання послуг за умовами контрактів (договорів). Суб'єкти бізнесу на території спеціальної (вільної) економічної зони мають право здійснювати будь-які не заборонені чинним законодавством України види підприємницької діяльності. У разі порушення юридичними і фізичними особами законів України та на підставі рішення судових органів їх економічна діяльність на території спеціальної (вільної) економічної зони може бути припинена.

На кожен спеціальну (вільну) економічну зону поширюється дія положень конвенцій Міжнародної організації праці, ратифікованих Україною. Підприємства, що діють у СЕЗ, повинні дотримуватися принципів тресторонньої декларації Міжнародної організації праці про багатонаціональні підприємства і соціальну політику.

Забезпечення економічної зони працівниками здійснюється роботодавцями на контрактній основі з обов'язковою інформацією органу господарського розвитку спеціальної (вільної) економічної зони. Розміри заробітної плати визначаються відповідно до контракту і обмеженню не підлягають, але не можуть бути нижчими за мінімальну зарплату, передбачену чинним законодавством України. Іноземні працівники мають право переказувати свої доходи, одержані від роботи у зоні, за кордон.

Багато регіонів України мають сприятливі умови для розміщення і розвитку спеціальних економічних зон: достатній ресурсний потенціал, вигідне транспортно-географічне розташування, високий науково-технічний потенціал. СЕЗ створено на території Волинської («Інтерпорт Ковель»), Донецької («Азов»), Закарпатської («Закарпаття»), Львівської («Яворів» та «Курортполіс Трускавець»), Одеської («Порто-франко» та «Рені») областей та в Автономній Республіці Крим (найстаріша експериментальна СЕЗ «Сиваш», «Порт Крим»).

Найбільш розвинутим типом ВЕЗ є технополіси.

2. Технополіси та досвід їх створення у розвинутих країнах

З метою активізації та прискорення інноваційних процесів, сприяння ефективному впровадженню технічних і технологічних новинок створюються технополіси.

Технополіс (грец. — ремесло, майстерність, мистецтво і — місто) — найвища форма інтеграції продуктивних сил (людини, науки, техніки, інформації), венчурного капіталу, фінансово-кредитних інститутів і держави в процесі виробництва з метою прискореного розвитку відсталіх регіонів, поглиблення НТР і створення досконалішого суспільства.

Основними структурними елементами технополісів є науково-дослідні інститути, великі компанії, інвестиційні банки, венчурні підприємства, консультаційні фірми з проблем управління, обчислювальні центри, державні органи. Ці елементи розташовують у промислових зонах, наукових містечках і житлових квартирах. У вузькому значенні технополіси є центрами новітніх технологій.

Найвідомішим технополісом є «Силіконова долина» в Каліфорнії, на території якої розташовані підприємства 17 найбільших фірм електронної промисловості США. Він виник без прямого державного планування і виробництва.

У Японії з метою запозичення досвіду США і реалізації власних ідей було сформовано концепцію технополісів, у якій під керівництвом держави поєднано три стратегічні цілі: 1) проведення досліджень у сфері науково-містких технологій; 2) реалізація японських програм регіонального розвитку; 3) запозичення передового досвіду процесу нововведень «Силіконової долини». Стрижнем цієї концепції є національна стратегія науково-дослідних робіт, мета якої — розвиток найновіших технологій, укріплення позицій Японії в міжнародній конкуренції.

Компанії, які вкладають кошти в будівництво технополісів, отримують податкові пільги, стимулюючі субсидії та фінансові стимули. Спеціальні дотації надають на створення робочих місць. Японський банк розвитку надавав кредити під низькі відсотки на нову технологію, за економію електроенергії та контроль над забрудненням довкілля.

Техноцентри проводять навчання персоналу, надають інформаційні послуги, консультації, кредити під низькі відсотки, здійснюють промислові обстеження. Крім того, в окремих технополісах для дослідників, які приїжджають, будують будинки бізнесу, допомагають венчурним підприємствам, проводять пошук талановитих науковців.

Для зв'язку технополісів з головними (материнськими) містами створюють інформаційні мережі, сприяють розвитку кабельного і супутникового телебачення і проведенню відео-конференцій, забезпечують доступ технополісів до банків даних науково-технічної, комерційної інформації. Програма також передбачає впровадження нової системи домашньої, ділової, дорожньої та медичної інформації. Розвиток технополісів має багато переваг. З метою реалізації поставлених цілей створюються нові інститути і фонди для залучення і виховання талановитої молоді, венчурним компаніям надаються кредити під низькі відсотки (у разі невдачі кредити не повертаються).

Важливою ознакою технополісів є створення атмосфери творчості, ініціативи, підприємництва, ризику тощо, яка разом із методами підбору талановитих кадрів, нових форм навчання сприяє розвитку всіх сутнісних сил людини, її здібностей. За реалізації такої мети розвитку технополісів як перерозподіл національного доходу і багатства на користь бідних районів у людини повніше розвиватимуться риси власника. Перевагами технополісів є також інтеграція капіталів суб'єктів бізнесу, в тому числі держави, і створення єдиної матеріально-технічної бази.

Багато технополісів мають такі недоліки: висока вартість житла; значне забруднення повітря й води; прагнення досягти короткотермінових цілей на шкоду довготерміновим. Усього в світі налічується понад 300 технополісів: у Франції — приблизно 50, в Німеччині — 30, Японії і США — по 20. В країнах СНД їх найдоцільніше створювати у вільних економічних зонах.

Нові шляхи і можливості розвитку інноваційної діяльності відкрилися завдяки прийнятому 16 липня 1999 року Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» № 991-ХІУ. Він визначає організаційно-правові, економічні принципи діяльності технопарків та виконання ними інноваційних проектів.

Відповідно до закону держава надає технопаркам пільги з оподаткування інноваційної та інвестиційної діяльності шляхом акумуляції на спеціальних рахунках сум податку на додану вартість і податку з прибутку, одержаних під час виконання інвестиційних та інноваційних проектів, митних операцій та валютного регулювання. Ці кошти мають бути використані для розвитку науково-технічної діяльності. Спеціальний режим оподаткування поширюється на інноваційні проекти технопарків, які зареєстровані й реалізуються в межах затверджених ними пріоритетних напрямів.

Натепер, згідно із зазначеним законом, функціонують 16 технологічних парків: «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка», «Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона», «Інститут монокристалів», «Вуглемаш», «Укрінфотех», «Інститут технічної теплофізики», «Інтелектуальні інформаційні технології», «Київська політехніка», «Агротехнопарк», «Еко-Україна», «Наукові і навчальні прилади» (м. Суми), «Текстиль», «Ресурси Донбасу», «Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій» (УМБЦЕНТ), «Яворів», «Машинобудівні технології».

З метою активізації інноваційних процесів в Україні було ухвалено Закон «Про інноваційну діяльність» (4 липня 2002 року). Він надає менші пільги учасникам інноваційної діяльності порівняно з технопарками, що діють у межах спеціального законодавчого режиму: дозволяє залишати в розпорядженні підприємства лише 50% суми податку на додану вартість і 50% суми податку з прибутку, імпортувати сировину, матеріали, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари без сплати ввізного мита і податку на додану вартість, здійснювати прискорену амортизацію основних фондів та сплачувати земельний податок у розмірі 50% чинної ставки оподаткування. Зазначені кошти повинні використовуватися лише на фінансування інноваційної та науково-технічної діяльності.

3. Сутність та особливості реєстрації офшорних компаній

Невеликі держави або території досить часто залучають іноземні капітали, надаючи компаніям податкові та інші пільги у проведенні фінансово-кредитних операцій. Такий бізнес компаній за межами країни, в якій вони зареєстровані, називають офшорним. Офшорний (англ.— за береговий) бізнес — бізнес компаній в центрах спільного підприємництва за межами країни, в якій він зареєстрований, але не підпадає під дію національного законодавства, отримує пільговий режим для фінансово-кредитних операцій з іноземними резидентами в іноземній валюті. Офшорний бізнес поширився в середині 70-х років ХХ ст., а в середині 90-х років ХХ ст. у світі налічувалося приблизно 50 країн і регіонів, сприятливих для реєстрації офшорних корпорацій. Капітал, який

функціонує в цій сфері бізнесу, становить до 500 млрд. дол. Основними причинами виникнення й інтенсивного розвитку офшорного бізнесу є:

- значно лібералізоване податкове законодавство в офшорних регіонах;
- можливість реєстрації в офшорній зоні не резидентських компаній;
- високий ступінь розвитку міжнародних телекомунікацій, транспортної мережі, банківських послуг;
- мінімальні обмеження на певні види ділової активності;
- лібералізація зовнішньоекономічної діяльності та ін.) та політична стабільність.

Найадекватнішою формою підприємств для здійснення офшорного бізнесу є корпорації. Це зумовлено тим, що створення корпорації та надання їй права на отримання прибутку дає змогу зменшити величину індивідуального по дохідного податку (оскільки податок на прибутки корпорацій є нижчим) і розширити способи його законного зниження. Крім того, таке зниження може відбуватися через реєстрацію в країнах з пільговим режимом оподаткування. Ці причини та високі ставки оподаткування прибутків підприємств в Україні у 1991—2000 рр. стали найважливішим фактором впливу за кордон понад 35 млрд. дол., які зосередились на рахунках іноземних банків. Більшість країн з офшорними регіонами використовує при реєстрації юридичних осіб британське прецедентне право, згідно з яким корпорація вважається резидентською за місцем її знаходження (у країні, де корпорація зареєстрована, а її керівництво має постійне місце проживання). Якщо корпорація не має джерел доходів, пов'язаних із резидентами країни реєстрації, вона звільняється від оподаткування свого прибутку. У більшості офшорних регіонів застосовують системи пільгового оподаткування навіть для резидентів корпорацій. Країни з такими регіонами мають, як правило, розгалужені мережі договорів з багатьма країнами про усунення подвійного оподаткування.

Реєстрація офшорних компаній вимагає дотримання певних вимог: заборони використання назв уже існуючих компаній, імен коронованих осіб; для корпорацій з незначним статутним капіталом — назв, пов'язаних з великим обсягом і широкими масштабами операцій, та ін.

Для заснування офшорної компанії необхідно мати:

- документ про статут підприємства (т. званий меморандум про асоціацію), в якому відображають мету створення, сферу діяльності, розмір статутного капіталу, дані про засновників тощо;
- засновницький договір («Стаття асоціації»), яким визначаються відносини між її засновниками, управлінським персоналом і засновниками.

На основі цих документів офшорній компанії видають сертифікат про інкорпорацію (лат. — включення до складу) (реєстраційне свідоцтво), який надає їй право розпочати діяльність. У різних країнах кількість власників офшорних компаній неоднакова. З метою конфіденційності до установчих документів вносять імена повірених (номінальних директорів, які виконують розпорядження реальних власників).

Найпоширенішими видами офшорних корпорацій є інвестиційні та холдингові компанії. Отримані ними кошти можна вкладати в акції інших компаній або в банки різних країн. Для зменшення оподаткування компаній у країнах з високими податками вони (компанії) набувають статусу дочірніх підприємств холдингової офшорної корпорації, розташованої в офшорному регіоні. У такому разі податки зменшуються на величину дивідендів, що виплачуються холдинговій компанії. Інвестиційні та холдингові офшорні компанії дають змогу уникнути податків на передавання спадщини і збільшення капіталу, знизити податки на прибуток від надання транспортних та професійних послуг (консультаційних, володіння патентами, ліцензіями та ін.).

Широко практикується заснування офшорних банків, особливо філій транснаціональних банків. Це дає змогу здійснювати депозитні операції в країнах, де вони не оподатковуються, надавати банківські кредити за умови звільнення від сплати податків

на відсотки, одержувані за їх надання, та ін. Значні пільги в офшорних регіонах мають страхові, трастові компанії.

Найбільш довершених форм відносини власності набувають у спільних підприємствах.

4. Спільні підприємства та їх правовий статус

З метою привласнення більших прибутків на основі кооперації виробничої, збутової, наукової діяльності при виготовленні товарів і послуг створюють спільні підприємства (СП). Спільне підприємство — підприємство, засноване на спільному капіталі вітчизняного підприємства з фірмами інших країн, а також на спільному управлінні виробництвом і власністю, в тому числі розподілі прибутків. СП є однією з найпрогресивніших комплексних форм довготривалого економічного, науково-технічного та виробничого співробітництва, що спирається на об'єднання національних капіталів і доповнює традиційні торговельно-економічні відносини. Формування зовнішнього капіталу і власності при створенні СП здійснюється з урахуванням інтересів усіх співзасновників, сприяє їх взаємодії з метою безперервного вдосконалення виробничої бази, застосуванню нових технологій, підвищенню якості продукції, її оновленню задля поліпшення кінцевих результатів спільної діяльності.

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначає спільні підприємства як підприємства, які базуються на спільному капіталі Суб'єкта господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, спільному управлінні та спільному розподілі результатів та ризиків.

Досвід різних країн свідчить, що підприємства з використанням іноземних інвестицій, у тому числі СП, забезпечують випуск високоякісної конкурентоспроможної продукції. Ефективність виробництва зумовлена багатьма факторами:

- прямою зацікавленістю іноземного партнера у швидкому освоєнні прогресивної технології, в її подальшому вдосконаленні, своєчасній зміні виробничого устаткування, контролі за якістю продукції, поділі між партнерами всієї міри ризику;
- отриманням доступу до певних видів техніки, яку неможливо придбати через канали ліцензійної торгівлі з огляду на обмеження;
- істотним підвищенням продуктивності праці (в середньому вдвічі);
- можливістю залучення прогресивної технології через канали прямого інвестування, які не потребують додаткових витрат;
- сприятливими умовами для вдосконалення виробничої, галузевої й асортиментної структур;
- зростанням експортного потенціалу;
- можливістю комплексного отримання ноу-хау (разом з технологічною документацією та технічною допомогою);
- створенням умов для підвищення кваліфікації національних кадрів;
- можливістю в межах додаткових ліцензійних угод протягом 2—5 років освоїти самостійне виробництво імпортової продукції та ін.

Іноземні інвестори зацікавлені у створенні СП з огляду на можливість отримати більший доступ до ресурсів і внутрішнього ринку країни, де розташовується СП. У світі щорічно реєструються понад 5000 спільних підприємств. У країнах Східної Європи створення їх розпочалося наприкінці 60-х років, в Україні — у 80-ті роки ХХ ст. З 1992 до 2005 рр. в Україну було залучено майже 8,4 млрд. дол. іноземних інвестицій, що становило приблизно 180 дол. на душу населення. Для порівняння: у Польщі цей показник ще в 1998 р. становив 830 дол.; в Естонії — 320; в Чехії — 400; в Угорщині — понад 1000 дол. У 2005 р. з майже 10 500 СП інвестиції у виробництво здійснили приблизно 3000 (понад 29% у формі рухомого і нерухомого майна). Серед галузей народного господарства найбільше інвестицій здійснено у харчову промисловість (до 13%), машинобудування і металообробку (12%), транспорт і зв'язок (4%), будівництво і промисловість будівельних матеріалів (4%), хімічну і нафтохімічну промисловість (3%). З вкладених інвестицій на фірми США у 2005 р. припадало 14%, Німеччини — 7,6%, Росії — 15,5%, Великої

Британії — 10,7%, Нідерландів і Кіпру — відповідно, 6,6 та 12,4% від загальної кількості. Обсяг інвестицій з України приблизно в 300 разів менший від обсягу інвестицій в економіку нашої держави.

Загалом діяльність СП відчутно не вплинула на насичення внутрішнього ринку, оскільки майже половина з них зайнята у сфері торгівлі. Багато СП залишає валютну вилучку за кордоном, ухиляючись від сплати податків, не займається вдосконаленням техніки і технології тощо. Для поліпшення роботи СП необхідно проводити раціональну економічну політику, прийняти ефективні й стабільні закони, істотно підвищити рентабельність виробництва і капіталовкладень, активізувати внутрішні інвестиції та ін.

Питання для самоконтролю

1. Вкажіть переваги, які отримає країна при створенні вільних економічних зон?
2. Які чинники стримують створення ВУЗ в Україні?
3. Обґрунтуйте чотири основні елементи успіху діяльності підприємства у ВЕЗ. Які існують форми вивезення капіталу і в чому їх суть?
4. Вкажіть переваги і недоліки діяльності технополісів.
5. Охарактеризуйте позитивні ознаки створення технополісів у Японії, які могла б позичати Україна?
6. У чому полягає сутність офшорного бізнесу і чи доцільно створити окремі офшорні центри в Україні?
7. Які переваги мають СП? 8. Охарактеризуйте правовий статус СП в Україні.

Опрацювати матеріал підручника, стор. 337 - 35